

KLIMAKOMMUNER

Tips til kommuner som vil kutte klimagassutslipp og spare energi

Naturvernforbundet

100 år

1914–2014

FORORD

Klimaendringene er globale, men årsakene, skadene og løsningene finnes lokalt. Derfor har det stor betydning hva slags politikk som føres i hver enkelt kommune.

Kommunene kan gjøre mye for å redusere klimagassutslippene. Dette heftet tar ikke opp alt som kan gjøres lokalt, men legger vekt på mulighetene for å redusere energiforbruket i bygg, kutte oljefyring og legge til rette for mindre biltrafikk. Gjennom plan- og bygningsloven har det kommunale forvaltningsnivået fått ansvar for å følge opp dette, noe du kan være med på å påvirke.

Det er mange vinn-vinn-effekter å hente av våre forslag. Redusert energiforbruk gjør at vi kan bruke den frigjorte strømmen til andre gode formål, slik at vi får reduserte utslipp andre steder. Alternativt kan det bidra til at vi ikke trenger å produsere så mye strøm, noe som igjen kan være bra for natur og landskap. At kommunen kan spare penger, er en annen verdifull gevinst. Å kutte ut olje til oppvarming bidrar også til mindre luftforurensning. Det samme gjør mindre biltrafikk, noe som også gir mindre støy og reduserer behovet for arealer til veier og parkeringsplasser. Mer gange og sykling framfor bilbruk kan også bidra til store samfunnsmessige helsegevinster gjennom økt fysisk aktivitet i befolkningen.

Naturvernforbundet har lokallag over hele landet. Vi samarbeider med og påvirker kommuner for at de skal bli energismarte og oljefrie, og at gående, syklist og kollektivtrafikk prioriteres framfor biler. Vi håper både byråkrater og politikere vil finne heftet nyttig og vil jobbe for å kutte klimagassutslipp og spare energi.

Med vennlig hilsen
Naturvernforbundet

Oslo, 14. april 2015

Heftet kan lastes ned på nett: www.naturvernforbundet.no/klimakommuner

Foto: Samferdselsetaten i Oslo (side 14), Jan Helge Rambjør (forside samt side 16) og Naturvernforbundet i Rogaland (side 22)

INNHold

BAKGRUNN	4
1. HVILKE HOVEDGREP KAN KOMMUNEN GJØRE?	6
2. HVA KAN KOMMUNEN GJØRE I EGEN VIRKSOMHET?	8
3. KOMMUNEN SOM OMRÅDEUTVIKLER	13
4. HVA KAN KOMMUNEN GJØRE FOR INNBYGGERNE?.....	17
MER INFORMASJON	23

BAKGRUNN

STORE UTSLIPP LOKALT, MYE ENERGI Å SPARE

KUTTE UTSLIPP OG ENERGIFORBRUK I BYGG

Det er bred enighet om at den mest miljøvennlige energien er den som ikke brukes. Nå er det på tide at flere viser det gjennom handling. Potensialet for energisparing er enormt. Danske husholdninger har klart å holde sitt energiforbruk stabilt siden 60-tallet¹, gjennom smarte sparetiltak. Flere studier i Norge har vist at det er mulig å halvere energiforbruket i bygninger fra dagens 80 TWh til 40 TWh i 2040.²

Mange bygninger varmes opp med fossile brensler. For hver liter olje som forbrennes, slippes det ut 2,7 kg CO₂.³ En parafinkamin vil i løpet av fyringssesongen slippe ut mer enn 2 tonn CO₂, noe som tilsvarer de årlige utslippene fra en gjennomsnittlig personbil. Oljefyring gir også helseskadelig luftforurensning. Lekkasje av olje fra oljetanken kan ødelegge jordsmonn på egen og andres eiendom, forurense vassdrag, grunnvann og drikkevann samt skade planter, dyr og mennesker. Å erstatte oljefyrte anlegg er derfor en investering i økt trygghet og sikkerhet. Det finnes mange gode alternativer. Utskifting av oljefyren er en enkel måte å kutte lokale utslipp på.

HVA ER OMFANGET AV OLJEFYRING I DAG?

Klimagassutslippene fra oppvarming med fossile brensler i Norge sto for 1,4 millioner tonn i 2013. Det utgjør nærmere 3 prosent av de samlede norske klimagassutslippene.⁴ Klarer vi å fase ut fossil energibruk i bygg innen 2020, vil vi årlig redusere klimagassutslippene tilsvarende drøyt 570 000 personbiler.⁵ Miljødirektoratet anslår at det finnes 300 000 nedgravde oljetanker i Norge.

Beregninger viser at oljefyring i 2009 sto for 22 prosent av klimagassutslippene i Oslo og for 9 prosent i Bergen, Trondheim og Asker og 8 prosent i Kristiansand.⁶

¹ Danmarks statistikk: energiregnskap, bruttoenergiforbruk: <http://www.dst.dk/>

² http://www.regjeringen.no/upload/OED/Rapporter/OED_Energieffektivisering_Lavopp.pdf
http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/BOBY/rapporter/energieffektivisering_av_bygg_rapport_2010.pdf

³ <http://www.enova.no/radgivning/privat/rad-om-produkter-og-losninger/oppvarmingsalternativ/utfasing-av-oljekjel/utfasing-av-oljekjel/508/1252/>

⁴ <http://ssb.no/klimagassn/>

⁵ Gjennomsnittlig kjørelengde 12 560 km/år (<https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/klreg/aar>) og forutsatt CO₂-utslipp på 195 g/km (se side 92:

<https://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%C3%98I%20rapporter/2014/1321-2014/1321-2014-elektronisk.pdf>)

⁶ <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/klimagassr/aar/2011-02-22>

På grunn av dårlig kvalitet på dataene publiseres det ikke lenger oppdatert kommunefordelt utslippsstatistikk.

TRANSPORTSEKTOREN STÅR FOR EN STOR ANDEL

Transport er den største kilden til klimagassutslipp i de fleste kommunene. I mange kommuner står veitrafikken for 40–60 prosent av utslippene.⁶ I tillegg gir trafikken andre miljøproblem, i form av luftforurensning, støy og bruk av areal, som i mange tilfeller betyr nedbygging av natur og/ eller matjord.

HVA ER BESTEMT NASJONALT?

FORBUD MOT FYRING MED FOSSIL OLJE

Stortingets klimaforlik fra juni 2012 slår fast at det skal innføres et forbud mot fyring med fossil olje i husholdninger og som hovedoppvarming i andre bygninger i 2020.⁷ Regjeringen har også slått fast at fyring med fossil olje skal fases ut i alle offentlige bygg innen 2018.⁸ Statsbygg vil innen utgangen av 2016 slutte å bruke fossil olje til såkalt grunnlastfyring.⁹

KRAV TIL NYE BYGG

Dagens byggeforskrifter fastslår at fossile brensler eller direktevirkende elektrisitet ikke skal brukes som hovedoppvarmingskilde dersom forbruket er over 15 000 kWh. Klimaforliket fra 2012 slår fast at kravene til nye bygg skal skjerpes, slik at kravet i 2015 blir «passivhusnivå» og i 2020 «nesten nullenerginivå».¹⁰

INGEN VEKST I PERSONBILBRUKEN I STORBYOMRÅDENE

Klimaforliket fra juni 2012 og Nasjonal transportplan 2014–2023, vedtatt av Stortinget i juni 2013, slår tydelig fast at veksten i persontransporten i storbyområdene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange.¹¹ Det betyr at personbiltrafikken i storbyområdene ikke skal vokse.

⁷ <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=52754>

⁸ <http://www.hoyre.no/filestore/Filer/Politikkdokumenter/plattform.pdf>

⁹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/pressesenter/pressemeldinger/2014/Statsbygg-faser-ut-fossil-oljefyring.html?id=759714>

¹⁰ Det er fremdeles noe usikkert hva som vil ligge i definisjonen av "passivhusnivå" fra myndighetenes side, men passivhusnivå vil ikke være det samme som passivhusstandard.

¹¹ <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-26-20122013/id722102/>

1. HVILKE HOVEDGREP KAN KOMMUNEN GJØRE?

SETTE AMBISIØSE OG REALISTISKE MÅL

Alle kommuner skal ha en klima- og energiplan.¹² I klima- og energiplanen må det settes et mål for hvor mye utslippene og energiforbruket skal reduseres. Her bør det være mål både for kommunens drift og hele kommunen samlet sett. Kommunen bør blant annet vedta et mål for utfasing av oljefyring i egne bygg (senest innen 2018) og i kommunen totalt (senest innen 2020).

For at vi skal kunne begrense temperaturstigningen til maks to grader, mener klimaforskerne at utslipp i vestlige land må reduseres med 25–40 prosent innen 2020, sett i forhold til 1990-nivå.¹³ I utgangspunktet bør hver enkelt kommune redusere sine utslipp tilsvarende. Samtidig er det store variasjoner mellom kommunene, og enkelte kommuner har store utslipp fra for eksempel industrianlegg, som de ikke kan kutte på egenhånd. Målene må derfor variere noe fra kommune til kommune.

Det holder derimot ikke med gode mål og planer. Du blir ikke slank av å ha et mål om å bli slankere, men av å trene og endre kosthold. I planene må kommunen komme med klare tiltak, og vise hvordan tiltakene i planen bidrar til å nå målet. Dersom ikke det er noen sammenheng mellom mål og tiltak, er det heller ikke et realistisk mål.

Det viktigste for politikere er å sette ambisiøse og konkrete mål, og at det settes av penger, mens administrasjonen bør finne ut hvilke tekniske løsninger som trengs.

GJENNOMFØRE KLIMA- OG ENERGIPLAN

Kommunale klimaplaner har dessverre hatt en lei tendens til å bli liggende i en skuff. En plan kutter ikke utslipp, like lite som en handleliste gjør deg mett. Det trengs handling.

Planen bør forankres og integreres i kommunens vanlige planprosesser og gi føringer for budsjettene. Ofte står det ikke på gode intensjoner, men manglende bevilgninger. Planen bør være sektorovergripende og legge føringer for andre planer i kommunen.

¹² http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/lover_regler/retningslinjer/2009/planretningslinje-klima-energi.html?id=575764

¹³ http://naturvernforbundet.no/klima/fakta_om_klimaproblemet/bakgrunn-hvor-mye-maa-utslippene-reduseres-article82-751.html

Det bør utformes et handlingsprogram med utgangspunkt i klima- og energiplanens mål, der innsatsområder og tiltak prioriteres ett år om gangen. Dersom handlingsprogrammet knyttes til budsjettprosessen, vil det være strategisk for å sikre tilstrekkelig bevilgninger til arbeidet.

INNFØRE KLIMABUDSJETT

Alle kommuner skal ha et økonomisk budsjett som går i balanse. I tillegg bør kommuner ha et klimabudsjett, et verktøy som hjelper politikerne å redusere utslippene.

Klimabudsjettet må være i tråd med de kuttene som trengs. Et vedtak som fører til økte utslipp, må veies opp av et vedtak som reduserer utslippene. Kommunen bør vise hvilke tiltak som fører til økte utslipp, og hvilke vedtak som reduserer utslippene. Dette kan være med å bevisstgjøre politikere og administrasjon og sørge for at klima- og energiplanen blir fulgt opp.

EKSEMPEL: VÄXJÖ KOMMUNE I SVERIGE

Växjö kommune i Sverige er blitt kalt Europas grønneste by. Utslippene er redusert med 41 prosent per innbygger fra 1993 til 2012. Målet for 2015 er 55 prosent. I Växjö benyttes verktøyet ecoBUDGET. Poenget her er at kommunen skal håndtere natur- og miljøressurser på samme måte og like effektivt som de finansielle ressursene. EcoBUDGET er integrert i kommunens budsjettarbeid, det vil si at kommunens miljøprogram styres og følges opp i budsjett- og regnskapsdokumenter, akkurat som økonomiske mål.¹⁴

¹⁴ <http://www.vaxjo.se/-/Invanare/Kommun--politik/Ekonomi/ecoBUDGET/>

2. HVA KAN KOMMUNEN GJØRE I EGEN VIRKSOMHET?

ENERGI- OG MILJØLEDELSE I KOMMUNEN

Flere undersøkelser viser at energiledelse sammen med energistyring kan redusere energibehovet med 10–30 prosent. Energiledelse handler om å iverksette organisatoriske, tekniske og atferdsmessige tiltak for å fremme energieffektiv drift, påvirke brukernes atferd og avdekke muligheter for besparelser. Med energiledelse kan det tydeliggjøres hvordan investeringer i energieffektivisering gir reduserte kostnader og økt lønnsomhet over tid. Det å spare energi kan dermed sørge for mer penger til annen virksomhet i kommunen. Økonomene i kommunen bør derfor være pådrivere for energitiltak.

Energioppfølging igangsettes ofte som et prosjekt, men for at denne framgangs måten lykkes, må prosjektet og rutinene integreres i kommunens daglige drift i løpet av prosjektperioden. En måte å skape en slik bevissthet på, er å gå inn for å sertifisere kommunen som et «miljøfyrtårn». Dette sertifikatet stiller krav til kommunens miljø- og energitiltak og gir kommunestyret et konkret mål å jobbe mot.

UTFASE OLJEFYRING OG SPARE ENERGI I EGNE BYGG

Kommunen eier og forvalter mange bygg. Her må det settes i gang tiltak for å spare energi og erstatte oljefyring med fornybar oppvarming. Kommunen bør lage en energispareplan for alle kommunale bygg med hva som skal gjøres på kort sikt og lang sikt. Energisparetiltakene bør gjelde alle bygg som kommunen eier, inkludert kommunale aksjeselskap.

Det er viktig at de teknisk ansvarlige er med på å utarbeide planene for utfasing av olje til oppvarming innen 2018. Ofte er det vaktmestre og teknisk avdeling som har best kunnskap om hva som er mulig å få til.

EKSEMPEL: OLJEFRI HOVEDSTAD

Oslo kommune satte som mål at kommunens egne bygg skulle slutte med fossil olje innen 2012 – og nådde dette målet. Siden vedtaket om oljeutfasing i kommunale bygg i 2006, foregikk det en storstilt overgang fra fossil oljefyring til fornybar oppvarming. Da kommunestyret bevilget ekstra øremerkede midler til utfasingen, var det lettere for de tre store byggforetakene å få gjennomført tiltakene.

Undervisningsbygg, Omsorgsbygg og Boligbygg erstattet oljefyrer i nesten 150 bygg.

SENTRAL ENERGISTYRING

Mange offentlige bygg brukes lite. Det er beregnet at skolebygg i gjennomsnitt bare er i bruk 18 prosent av tiden. Da er det viktig å unngå at det fyres, eller lyses opp, for kråka.

EKSEMPEL: KRISTIANSAND SPARER ENERGI

Kristiansand kommune har seks ansatte i avdelingen Enøk-drift, som styrer varme og ventilasjon for kommunale bygg fra en sentral driftsenhet. Dette gir mest mulig komfort mens de kommuneansatte er på jobb, og mest mulig energisparing når bygget er tomt.

Energiforbruket i byggene som er med i programmet, er redusert med 23 prosent fra 2007 til 2011. Det er investert om lag 60 millioner kroner i energispareprogrammet. 20 millioner av dette var støtte fra Enova. Samtidig kan det spares 450 millioner kroner i løpet av 20 år, på grunn av reduserte utgifter til strøm og fyringsolje.

FINANSIERING AV ENERGIEFFEKTIVISERING OG ENERGIOMLEGGING

Selv om kommuner over tid kan tjene økonomisk på å gjennomføre energieffektiviseringstiltak, kan det være utfordrende å få penger til investeringene. Metodene under er ulike eksempler på hvordan kommuner kan finansiere dette på:

Energisparekontrakter eller «Energy Performance Contracting» (EPC) er en modell for gjennomføring av lønnsomme energieffektiviseringstiltak med finansiering. Energisparekontraktene innebærer at en ekstern aktør (energientreprenør) står for gjennomføringen av avtalte energitiltak som et totalprosjekt. Energientreprenøren garanterer besparelsen og lønnsomheten i tiltakspakken. Dette reduserer både

arbeid og risiko for byggeier. EPC er særlig aktuelt for kommuner som ikke har ressurser til å gjennomføre omfattende energiltak selv.

Kommuner er både utleiere og leietakere og kan være med å bidra til energisparing gjennom grønne leieavtaler. En grønn leieavtale motiverer leietaker og utleier til løpende diskusjon om stadige miljøforbedringer i bygningen. En grønn leieavtale er en overenskomst mellom utleier og leietaker om at eiendommen, bygget eller lokalet som avtalen omfatter, skal bli oppgradert med miljøvennlige løsninger i løpet av leieperioden.¹⁵ Med en grønn leieavtale kan både utleier og leietaker bidra til lavere energiforbruk og en mer miljøbevisst bruk av lokalene. Gjennom et grønt bilag i leiekontrakten kan gårdeier foreta investeringer som reduserer energibehovet.

Kommunen bør innføre grønne leieavtaler både som leietaker og utleier. Siden kommuneøkonomien skiller tydelig mellom investerings- og driftsbudsjettet, kan dette konseptet være interessant for å finansiere energifrigjøringstiltak også der kommunen eier byggene og kommunens egne enheter bruker dem.

Kommunen bør ha som langsiktig mål kun å leie bygg som har energimerke A eller B på energiattesten. Det er noe som vil sette fart på eiere av næringseiendommer.

EKSEMPEL: ENERGISPAREKONTRAKTER I ØSTERDALEN OG OPPLAND
Regionrådet for Sør-Østerdal i Hedmark har koordinert EPC-prosessen for kommunene slik at de har utlyst en felles konkurranse. Elverum er godt i gang, mens de fire kommunene Engerdal, Stor-Elvdal, Trysil og Åmot har gått sammen om å gjennomføre et EPC-prosjekt. I løpet av 2014 skal over 400 tiltak gjennomføres, og det garanteres over 30 prosent innsparing i de analyserte kommunale byggene.¹⁶

Oppland fylkeskommune skal redusere energiforbruket i egen bygningsmasse med 9 millioner kWh årlig med bruk av EPC. En investering på 40,5 millioner kroner forventes å være nedbetalt etter vel seks år.¹⁷

STRENGE BYGGESTANDARDE I KOMMUNENS NYBYGG

Å bygge miljøvennlig er en langsiktig investering. Siden kommunen er både utbygger og bruker, har dem mye å tjene på at det bygges med tanke på lave driftskostnader.

Alle byggeprosjekter må vurderes med tanke på kostnadene gjennom hele livsløpet, der også energibruk og miljøkonsekvenser inngår. Kommunen har et særskilt ansvar for å bygge gode nybygg i et energi- og miljøperspektiv, noe som også betyr at en må unngå å bruke tropisk tømmer.

¹⁵ http://www.byggalliansen.no/veiledere/dokumenter/Gronne_leieavtaler.pdf

¹⁶ <https://ensambprosjekt.wordpress.com/>

¹⁷ http://energirad-innlandet.no/images/Kommuner/krd/OFK_epc.pdf

EKSEMPEL: PASSIVHUS I BERGEN I 2014

Bergens miljø- og energihandlingsplan, vedtatt i september 2010, sier følgende: «Andelen bygg som tilfredsstiller krav til passivhusstandard, skal gradvis auke til 100 prosent i 2014. Då skal alle nye bygg i Bergen kommunes regi ha passivhusstandard eller betre og alle rehabiliterte bygg skal ha tilnærma passivhusstandard det vil si bruke passivhuskomponentar.»¹⁸

AMBISIØSE PILOTPROSJEKT I KOMMUNEN

Det offentlige har en viktig rolle i å gå foran, skaffe erfaring og skape etterspørsel etter nye produkter og tjenester som kan kutte energiforbruket og redusere utslippene. Kommunen bør derfor bestemme at en viss andel (for eksempel 5–10 prosent) av alle planlagte kommunale byggeprosjekter, både nybygg og rehabilitering, hvert år bør ha «nesten nullenerginivå» som ambisjon, eventuelt ha kvaliteter helt utenom det vanlige når det gjelder energibruk, redusert natur- og klimabelastning og/eller bærekraftighet.

Kommunen disponerer egne kjøretøy som brukes av hjemmehjelpstjenesten og andre. Kommunen kan gå foran og stille krav, for eksempel om at nye biler som kjøpes inn, skal være elbiler. Kommunen kan også kjøpe inn sykler/elsykler for de ansatte til bruk på jobb og ellers stimulere til sykling framfor bruk av bil både til og fra jobb og i jobbsammenheng.

EKSEMPEL: FORBILDER I OSLO, BÆRUM, ASKER OG DRAMMEN

Marienlyst ungdomsskole i Drammen er den første skolen i Norge som er bygd til passivhusnivå. Dette er en del av Futurebuilt-prosjektet, som i løpet av ti år skal bidra til gjennomføring av konkrete planleggings- og byggeprosjekter i Oslo, Bærum, Asker og Drammen. Disse byggeprosjektene skal både arkitektonisk og miljømessig være forbilder for framtidens bygg og byutvikling. Futurebuilt skal bidra til å realisere forbildeprosjekter gjennom klimanøytral arkitektur og byutvikling som gjør disse stedene og Norge til et utstillingsvindu nasjonalt og internasjonalt.

MILJØVENNLIGE INNKJØP

Offentlig sektor i Norge kjøper årlig inn varer og tjenester for ca. 400 milliarder kroner.¹⁹ Kommunene har stor markedsmakt dersom de tør å stille strenge miljøkrav. Loven om offentlige anskaffelser pålegger offentlige oppdragsgivere på alle forvaltningsnivåer å ta hensyn til miljøet når de gjør innkjøp. Innkjøpsandelen for økologiske varer bør for eksempel økes i kommunene. Det bør også stilles krav til reduksjon av emballasje. Gjennom å skape etterspørsel etter for eksempel energieffektive produkter og økologiske mat kan en sikre at utvalget blir større for alle

¹⁸ <http://klimakommune.enova.no/sitepageview.aspx?sitepageid=1417&kommuneid=1201>

¹⁹ http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/pressesenter/pressemeldinger/2013/mer-innovasjon-og-smartere-innkjop-i-sta.html?id=714460&utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter

forbrukere, og at leverandørene som har satset på de mest miljøvennlige produktene, kan fortsette med det.

Kommunene bør heller ikke kjøpe produkter med tropisk trevirke eller palmeolje. Uttak av tropisk tømmer og produksjon av palmeolje fører til ødeleggelse av regnskog i stor skala, som igjen forringer både naturmangfold og klima. Videre er også bruk av torv skadelig for natur og klima og bør unngås.²⁰

Livsløpsanalyser er et godt verktøy når ulike innkjøpsalternativer vurderes. Miljøbelastningen fra råvarer og produksjon, selve produktet, ved bruk og ved avhending er viktig. Bygg- og eiendomsforvaltning er et satsingsområde i handlingsplanen for offentlige anskaffelser. Det finnes en rekke ulike sertifiseringsordninger som stiller krav til ulike produkters påvirkning på miljøet.

EKSEMPEL: BÆRUM KOMMUNE

Bærum kommune har som mål at 80 prosent av alle anskaffelser skal ha miljø som tildelingskriterium. Det mest miljøgunstige produktet skal velges, og det aksepteres at det kan være inntil 10 prosent dyrere.

VELGE BUSS OG SYKKEL FRAMFOR PRIVATBIL

Kommunen kan og bør stimulere sine egne ansatte til å reise miljøriktig. Kommunen kan begrense antallet parkeringsplasser ved kommunehuset og andre kommunale arbeidsplasser. Den kan også tilby de ansatte gratis månedskort for kollektivtransport framfor å gi dem gratis parkeringsplass på jobb. Det er også mulig for kommunen å endre praksisen for kjøregodtgjørelse for eksempel slik at folk som velger å sykle i jobbsammenheng, får en kjøregodtgjørelse på samme nivå som de ville fått om de hadde brukt egen bil.

Den kommunale bilparken må være så klimavennlig som mulig. Kommunale arbeidsplasser kan etablere en ordning med bilkollektiv for elbiler for å erstatte kjøring med diesel- eller bensinbil i jobbsammenheng. På denne måten kan kommunen også spare penger på kostbar kjøregodtgjørelse.

God sykkelparkering med tak og gjerde samt garderobemuligheter, bidrar til å fremme sykling til jobb, som igjen kan gi lavere sykefravær.

²⁰ <http://sabima.no/torvmoser-gjor-myra-til-en-svamp>

3. KOMMUNEN SOM OMRÅDEUTVIKLER

AREALBRUK SOM REDUSERER TRANSPORTBEHOVET

Som områdeutvikler har kommunen et ansvar for å planlegge velfungerende nær-områder som gjør at flere kan både bo, leve og jobbe i samme område. Kommunen må gjennom sitt planarbeid hindre at byene/tettstedene eser utover. Det vil redusere både transportbehovet og bilbruken. Et minimum må være at de følger de «statlige planretningslinjene for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging».²¹

Handelsvirksomhet og arbeidsplasser må plasseres i eksisterende by- og tettstedssentre, nær kollektivknutepunkt. Det er av vesentlig betydning at folk har kort gangavstand til arbeidsplassen fra en stasjon eller holdeplass med et godt kollektivtilbud. Utvikling av stedene gjennom fortetting vil legge grunnlag for et bedre kollektivtilbud, som igjen gjør at flere kan la bilen stå.²²

For at utbygging av jernbanen skal bli en suksess og faktisk bidra til redusert bilbruk, er det avgjørende at stasjonene plasseres sentralt, og at kommunene langs banene lokaliserer næringsbygg og boliger i umiddelbar nærhet til stasjonene. Det krever en høy utnyttelse av arealene rundt stasjonene og en svært restriktiv politikk med tanke på utbygging andre steder. Dersom dette ikke skjer, er det fare for at biltrafikken øker lokalt, og at vi ikke oppnår en stor nok overføring av trafikk fra bil til tog. Tar det lang tid å komme seg til og fra toget, vil det fortsatt være mange som bruker bil.²³

God arealplanlegging bør samordnes på tvers av kommunegrensene. Det er derfor viktig at kommunene deltar i regionale samarbeidsprosesser for å samordne politikken og finne de beste løsningene regionalt.²⁴

²¹ <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/Statlige-planretningslinjer-for-samordnet-bolig--areal--og-transportplanlegging/id2001539/>

²² Mer informasjon i rapport om attraktive og klimavennlige mellomstore byer: <http://www.ciens.no/Data/0/125.pdf>. Og i rapport om areal- og transportutvikling for Buskerudbyen: <https://www.toi.no/publikasjoner/kunnskapsgrunnlag-for-areal-og-transportutvikling-i-buskerudbyen-2025-og-2050-article27715-8.html>

²³ Se blant annet figur på side 7 i heftet "Framtidsbaner": <http://naturvernforbundet.no/getfile.php/Dokumenter/Rapporter%20og%20faktaark/2012/jernbanehefte-dovre-skjerm.pdf>

²⁴ Oslo og Akershus arbeider med regional plan for areal og transport, som inneholder mye nyttig informasjon: <http://plansamarbeidet.no/>

EKSEMPEL: BJØRVIKA I OSLO

En undersøkelse utført av Transportøkonomisk institutt viser at folk som jobber i Bjørvika (nær Oslo S) i gjennomsnitt slipper ut halvparten så mye klimagasser på sine jobbreiser enn hva som er gjennomsnittet for folk som jobber i Oslo.²⁵

TILRETTELEGGE FOR GANGE OG SYKLING

Kommunen har også et betydelig ansvar for å tilrettelegge for gange og sykling, gjennom blant annet attraktive og trygge gangveier og sykkelveier, og slik at de myke trafikantene gis fortrinn i forhold til bilistene.

Kompakte byer og tettsteder er også viktig for å gjøre det attraktivt å gå og sykle. Eser byene/tettstedene utover, blir avstandene for lange til at det blir attraktivt å gå eller sykle. Det er nok et argument for at fortetting er viktig.

Det eksisterer et såkalt sykkelbynettverk, som kommunene kan melde seg inn for å få tilgang til nyttig informasjon i arbeidet for å gjøre det tryggere og mer attraktivt å sykle.²⁶

GULROT OG PISK FOR Å ENDRE TRANSPORTMIDDELVALG

Foruten arealpolitikken styrer kommunen flere virkemidler som er effektive for å begrense bilbruken.²⁷ Det finnes både pisker og gulrøtter i verktøykassa, og en av piskene er parkeringspolitikken, som har stor innflytelse på om folk velger å kjøre bil. Det er viktig å begrense antallet parkeringsplasser – og eventuelt gjøre bruken av dem dyrere – spesielt ved arbeidsplasser og kjøpesentre utenom sentrum. Da blir det mer fristende å velge miljøvennlige måter å komme seg rundt på.

Når det gjelder bygging av næringsbygg og boliger, har det tidligere vært vanlig at kommunen har stilt minstekrav til antall parkeringsplasser som utbyggerne må etablere. Her bør kommunen tenke motsatt, slik at det isteden stilles strenge maksimumskrav til antall parkeringsplasser, noe Oslo og Bergen nå har begynt å gjøre i enkelte tilfeller. Gjennom regional plan for bærekraftig realpolitikk har de

²⁵ <https://www.toi.no/kollektivtrafikk-areal-og-transportplanlegging/sentral-utbygging-gir-lavere-utslipp-article32198-224.html>

²⁶ <http://www.sykkelby.no/>

²⁷ Les mer i tiltakskatalogen om transport, miljø og klima: <http://tiltakskatalog.no/>

Og i heftet "Grønne byområder":

<http://naturvernforbundet.no/getfile.php/Dokumenter/Kurshefter%20og%20verkt%C3%B8y/Grønne%20byorm%C3%A5der%20liten.pdf>

fleste kommunene i Vestfold fått pålegg om å innføre maksimumskrav. Det er også viktig at det ikke tillates etablert mange parkeringsplasser ved kjøpesentre. Slike bør også være avgiftsbelagt. I tillegg bør det stilles krav til at det etableres parkeringsplasser med lademuligheter for elbiler.

Nærliggende kommuner bør gå sammen og lage en felles plan for å begrense antallet parkeringsplasser, slik at vi unngår situasjoner der én kommune innfører en streng politikk, mens andre er slepphendte og dermed gjør det attraktivt for innbyggere i nabokommunene å kjøre bil til deres butikkentre, noe som kan skape mer trafikk.

EKSEMPEL: MILJØPAKKEN I TRONDHEIM

Gjennom den såkalte Miljøpakken²⁸ har Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Statens vegvesen gått sammen om tydelige mål og tilhørende virkemidler for å redusere biltrafikken. En politisk avtale i Trondheim kommune, som seks politiske parti står bak, har gjort det mulig å innføre blant annet tidsdifferensiert bompengebetaling, flere kollektivfelt på bekostning av bilfelt, bedre busstilbud og bedre forhold for syklistene.

BYGGE FJERNVARME- OG BIOGASSANLEGG

Fjernvarme gir gode muligheter til å fase ut fossil oppvarming, men det er nødvendig å vurdere alle prosjekt ut ifra hva som er langsiktig best for miljø og klima. Utbyggingen av fjernvarme må ses i sammenheng med lokale energi- og klimaplaner og skjerpingen av energikravene til bygg. De lokale klimaplanene bør ha kartlagt både ressursgrunnlag og muligheter for vannbårne løsninger. Der det er naturlig må fjernvarme planlegges i samarbeid med nærliggende kommuner.

Fjernvarme i store nett kan være «best», men i mindre befolkede områder og i utkantene av fjernvarmenettene kan de mindre og aller minste nærvarmeløsningene være bedre. Avfallshierarkiet må følges, som generelt betyr at avfallsminimering, gjenbruk og materialgjenvinning må prioriteres framfor brenning til energiformål. Det utbygde fjernvarmenett er en ressurs som gjør at brenslene kan utnyttes i kraftvarme-installasjoner, som gir en høy energiutnyttelse.

I fjernvarmeanlegg bør bioenergi primært brukes for å ta unna «toppene» i varmebehovet. Det såkalte grunnlastbehovet bør i hovedsak dekkes gjennom varmepumpe-løsninger, sol og/eller spillvarme fra for eksempel industri, der det måtte være tilgjengelig.

Biogass er en høyverdig energiresurs med svært godt klimaregnskap og lave utslipp av lokal luftforurensing. Biogass kan brukes til å drive motorer i kjøretøy og maskiner der det foreligger få gode og miljøriktige alternativ. Biogass kan produseres

²⁸ <http://miljopakken.no>

av blant annet matavfall, kumøkk, fiskeavfall og kloakk.²⁹ Kommunene bør bli flinkere til å utnytte sine avfallsressurser slik at biogass kan produseres.

Biogass bør primært brukes til formål der det fins få gode alternativ. Til varmeformål bør biogass kun brukes dersom den utnyttes i kraft-varme-anlegg.

STILLE STRENGERE KRAV ENN GJELDENDE REGLER

Plan- og bygningsloven gir kommunen anledning til å stille strengere krav enn teknisk forskrift når nye områder legges ut for utbygging. Kommunen bør i større grad ta dette virkemidlet i bruk for å få flere private utbyggere til å bygge på en mer miljøvennlig måte og skaffe seg den kompetansen de vil trenge i framtiden.

²⁹ <https://www.regjeringen.no/nb/tema/kommuner-og-regioner/by--og-stedsutvikling/framtidensbyer/byer/oslo/fra-kloakk-og-avfall-til-biogass-/id571282/>

4. HVA KAN KOMMUNEN GJØRE FOR INNBYGGERNE?

KARTLEGGE OLJETANKER OG OLJEFYRTE ILDSTEDER

Tall fra Naturvernforbundets kommuneundersøkelse viser at kun fire av ti kommuner har en oversikt over nedgravde oljetanker på over 3200 liter.³⁰ Den enkelte tankeier har ansvar for å hindre forurensing fra sin tank og begrense skadevirkningene hvis et utslipp skulle inntreffe, men kommunen kan fatte vedtak overfor tankeier med hjemmel i forurensningsforskriften kapittel 1. Ifølge forurensningsforskriften § 1-10 må kommuner føre register over oljetanker på mer enn 3200 liter, men forskriften trer kun i kraft hvis det gjennomføres et lokalt vedtak, det vil si at kommunen må foreta et vedtak om geografisk virkeområde for forskriften (eksempelvis hele kommunen) og hvilken størrelse på oljetanker (eksempelvis uavhengig av størrelse) for at forskriften skal gjelde.

Formålet med forskriften er å få oversikt over noen av framtidens store, potensielle forurensningskilder. Dessverre er det få kommuner som har vedtatt forskriften. Det første kommunen bør gjøre er å vedta denne, og finnes det ikke allerede en oversikt over nedgravde oljetanker, er det på tide å få det.

I Oslo er det vann- og avløpsetaten som fører oljetankregisteret. I andre kommuner som Trondheim og Kristiansand har brann- og beredskapsetatene ansvar for å føre register over både oljetanker og oljefyrte ildsteder og anlegg. Dette arbeidet er integrert i feiervesenets rutinesjekk av alle ildsteder.

FJERNE OLJETANKER

Kommunen bør sørge for et frivillig oljetankprogram som tilbyr oppgraving av private oljetanker bydel for bydel, område for område. Tiltaket bør varsles i god tid til alle registrerte oljetankeiere, slik at de rekker å tenke på alternative oppvarmingsløsninger, og det bør være enten kostnadsfritt eller til en lavere kostnad enn ellers. Dette kan kommunen samkjøre med målrettede informasjonskampanjer i samarbeid med organisasjoner, velforeninger og boligbyggelag.

Kommunen kan pålegge huseierne et avgiftsbelagt årlig tilsyn av oljekjelen gjennom feiervesenet og/eller innføre en avgift for husstander med registrerte oljetanker. En slik avgift vil gjøre det lettere for kommunen å prioritere de forpliktelsene den har til både å føre og følge opp registre over nedgravde oljetanker. En slik avgift kan varsles

³⁰ <http://naturvernforbundet.no/naturogmiljo/hva-gjoer-din-kommune-article27953-1024.html>

i tilknytning til et kommunalt oljetankprogram og gir flere gode grunner til å fjerne oljetanken når tilbudet kommer til ens eget nabolag.

Eksempel: Gebyr i Trondheim

I Trondheim må hver enkelt kjeleier betale et årlig gebyr på 500 kroner for tilsynsarbeidet til miljøenheten i Trondheim kommune.

Samarbeide med Oljefri

Naturvernforbundets prosjekt Oljefri setter fokus på problemene med oljefyring og løfter fram de gode fornybare løsningene som kan erstatte oljefyrte anlegg og ildsteder. Oljefri samarbeider allerede med flere kommuner om prosjektet. Gjennom kampanjearbeidet i Oljefri har vi erfart at mange bytter ut oljefyren etter uformell informasjon fra andre som har erfaring med det.

På nettstedet oljefri.no finner bolig- og byggeiere nøytral og oppdatert informasjon om miljøvennlige oppvarmingsløsninger og energisparingstiltak. Nettstedet presenterer også erfaringer fra andre boligeiere som har skiftet ut oljefyren. I etablerte Oljefri-regioner kan bolig- og byggeiere i tillegg sende forespørsel til kvalitetssikrede, lokale tilbydere av klimavennlige oppvarmingsalternativ. Ved siste brukerundersøkelse for Oljefri svarte hele 58 prosent at de hadde skiftet ut oljefyren etter å ha besøkt oljefri.no, og 26 prosent svarte at de hadde planer om å gjøre det snart.

I samarbeid med Naturvernforbundet sender kommunen ut brev direkte til registrerte oljefyr- eller oljetankeiere, avholder informasjonsmøter og skaper medieoppslag med lokale historier om huseiere som har byttet ut oljefyren.

Kommunen bør bruke oljefri.no i sitt arbeid og se på erfaringer fra arbeidet med prosjektet. Naturvernforbundets lokallag kan bidra til å innføre Oljefri i sin kommune og få støtte og oppfølging både fra sentralledet og fra andre steder der Oljefri er innført, som Bergen, Kristiansand, Oslo og Trondheim.

Eksempel: Informasjonsmøter om å bli Oljefri

I samarbeid med den enkelte kommune gjennom Oljefri har Naturvernforbundet sendt ut brev til innbyggere som er registrert med enten nedgravd oljetank eller oljefyrt anlegg eller ildsted. I brevene inviteres innbyggerne til informasjonsmøte, gis informasjon om pålagt tilsyn med nedgravde oljetanker og oppfordres til å bli oljefri. I 2012 ble det sendt ut 4000 slike brev i Bergen, 5500 i Trondheim, 1000 i Asker, 2300 i Kristiansand og 450 i Søgne kommune. I 2013 ble det sendt ut 2050 brev i Asker. I perioden 2011–2013 avholdt Oljefri, sammen med kommunene, 25 informasjonsmøter med til sammen 1600 deltakere.

Å bli oljefri krever kunnskap om de fornybare oppvarmingsalternativene, om kostnader med utskiftningen, om aktuelle støtteordninger og regelverk, hvilken bedrift som bør velges, og ikke minst om hvordan en i praksis går fram for å bli oljefri. Informasjonsmøter for boligeiere arrangeres for å gjøre denne informasjonen tilgjengelig for flest mulig. I samarbeid med kommuner har Naturvernforbundet de siste årene arrangert diverse informasjonsmøter, ofte med over hundre personer til stede.

INFORMASJON OM RIKTIG VEDFYRING

Gal fyringsteknikk gir unødvendig høye partikkelutslipp fra vedføring, noe som kan gi helseskader og klimaendringer. Utslipp av partikler som legger seg på snøen, fører til at jordas overflate blir mørkere, slik at mer av energien fra sola tas opp. Riktig vedfyring reduserer disse utfordringene, i tillegg til at varmeeffekten blir bedre og faren for pipebrann mindre.³¹

Naturvernforbundet har, sammen med Norsk Varme, Feiernes landsforening og Miljødirektoratet, gitt ut en liten brosjyre om temaet. Kommunen kan bidra til å spre informasjonen videre til sine innbyggere gjennom for eksempel informasjonskampanjer og/eller ved at feiernes deler ut brosjyren når de er på besøk i bygg med pipe. Naturvernforbundet har gode erfaringer fra et samarbeid med Bergen kommune og brannvesenet der om informasjonsspredning.

³¹ <http://naturvernforbundet.no/riktigvedfyring/>

BEHANDLE BYGGESAKER

For å gjøre det lettere å gjennomføre energieffektiviseringstiltak kan kommunen endre rutinene sine for hvordan slike saker behandles, slik at de som ønsker å spare strøm ikke møter en labyrint av byråkrati. Dette kan bety en innskjerping av regelverket i noen tilfeller, men også en forenkling av prosessen i andre tilfeller. Kommunene har ulik praksis her.

Installasjon av solfangere og solcellepanel bør det være tilstrekkelig å byggemelde, mens boring av energibrønner, som nå er meget utbredt, bør være søknadspliktig og ikke meldepliktig som i dag, for å hindre uheldige konflikter med vann- og avløpsledninger og annen infrastruktur.

Kommunens byggesaksbehandlere bør gi en velvillig behandling av energitiltak i byggesaker. For eksempel bør det være mulig å bygge ut noen centimeter for å la etterisolering ligge utenpå huset, selv om det går utover høyde og utnyttelsesgrad. Dersom huseiere opplever det vanskelig å gjennomføre energitiltak, kan de også miste motivasjonen. Asker kommune har innført lavere byggesaksgebyr for energieffektive hus og Bergen kommune har innført «grønne gebyrer» hvor en får opptil 75 prosent avslag på gebyrene i miljøprosjekter.³²

³² http://www.krf.no/ikbViewer/page/krf/organisasjon/fylkes-og-lokallag/nyheter/artikkel?p_document_id=72080&org=15325

LOKAL ENERGIRÅDGIVNING

Behovet for uavhengig energirådgivning ansikt til ansikt er stort. For mange boligeiere er det nødvendig med konkrete råd tilpasset sin bolig. Enova tilbyr enkel rådgivning på telefon og epost. Våren 2013 lanserte Enova et nytt støtteprogram for husholdninger som dekker 50 prosent av kostnadene for å få en energirådgiver på besøk (inntil 5000 kroner). Denne støtteordningen passer for boligeiere som skal gjøre en større renovasjon og som da kan få støtte til tiltakene som skal gjennomføres.

EKSEMPEL: ENERGIRÅDGIVNING I INNLANDET OG I ASKER

Energiråd Innlandet er et regionalt kompetansesenter for Hedmark og Oppland for energieffektivisering og omlegging til fornybar energi. Det har som mål å inspirere og hjelpe Innlandets kommuner, bedrifter og innbyggere til å bruke energi mer effektivt og å velge fornybar energi. De gjennomfører ulike aktiviteter mot de ulike målgruppene, blant annet å følge opp kommunenes klimaplaner. Dette er Norges første regionale energikontor med støtte fra EU.³³

Naturvernforbundet har i flere år drevet gratis energirådgivning til husholdningene i Asker i samarbeid med kommunen. Ved å få en energiekspert på besøk har innbyggerne fått svar på alt om isolasjon, energibruk, oppvarming og effektive miljøvennlige løsninger. Basert på situasjonen i boligen, ønsker og behov har beboerne fått en skriftlig rapport med forslag til prioriterte tiltak. En evaluering av tjenesten på oppdrag for Byggenæringens Landsforbund viste at 90 prosent av de spurte ville anbefalt den til andre.

Asker kommune er også en av flere som benytter Energiportalen³⁴ som tilbys av Entelligens AS. Det er et energiverktøy rettet mot kommunens boligeiere. Verktøyet gjør det mulig å få en nettbasert energianalyse av boliger.

STIMULERE TIL MILJØRIKTIGE TRANSPORTVALG

I forrige kapittel peker vi på arealplanlegging og andre planmessige grep kommunen kan gjøre for å begrense transportbehovet og endre innbyggernes transportmiddelvalg. Utover det som nevnes der, kan kommunen gi innbyggerne direkte goder i form av for eksempler tilbud om billig leie av bysykler, noe flere byer har innført. Ladestasjoner for elbiler, plassert rundt på sentrale steder i kommunen, er et annet eksempel på tiltak kommunen kan gjøre for å stimulere til mer miljøriktig atferd. Et godt kollektivtilbud er et viktig velferdsgode som kan ha en positiv miljøeffekt. Det er i hovedsak fylkeskommunen som har ansvaret for og bevilger pengene til den lokale kollektivtransporten i Norge.

³³ <http://www.energirad-innlandet.no>

³⁴ <http://www.energiportalen.no/>

Kommunen har anledning til å være med på forskjellige arrangement som bilfri dag og den europeiske mobilitetsuka. Sammen med for eksempel Statens vegvesen og lokale miljøvernorganisasjoner gir dette en anledning til å informere innbyggerne om gode og miljøriktige transportløsninger.

MER INFORMASJON

I teksten i dette heftet har vi lagt inn fotnoter med lenker til aktuelle dokumenter der det er mulig å finne mer informasjon om temaet. Her lister vi opp noen flere nettsteder som bringer relevant informasjon:

www.naturvernforbundet.no

www.oljefri.no

www.energismart.no

www.norskeklimakommuner.no

www.miljokommune.no

Faglig råd for bærekraftig byutvikling:

http://www.regjeringen.no/upload/KRD/PLAN/MVD_Final_121213_web.pdf

Framtidens byers eksempelsamling:

<http://www.regjeringen.no/templates/FramtidensByer/FramtidensByerTemplate.aspx?epslanguage=no&id=705592>

Bli med på laget, meld deg inn i Naturvernforbundet!

Hver dag jobber vi for de gode løsningene. For natur, miljø og folk.
Bli med på laget.

MELD DEG INN:

Send SMS-kodeord **NATUR** til **2377** (200,-)
eller gå inn på www.naturvernforbundet.no/medlem

Naturvernforbundet